శ్రీ

శ్రీరస్తు.

ఇహఖలు జగతి సర్వేషామపి జనానామఖిల
పురుషార్థ ప్రదాయకస్య పరమ
సులభస్య అర్చారూపస్య
భగవతః పూజావిషయిణీ

విగ్రహారాధన విధాయినీ

నామ

విషయావతరణికా

మైసూరు సద్విద్యాశాలాధ్యక్షేణ
పెరియస్వామితిరుమలాచార్యేణ

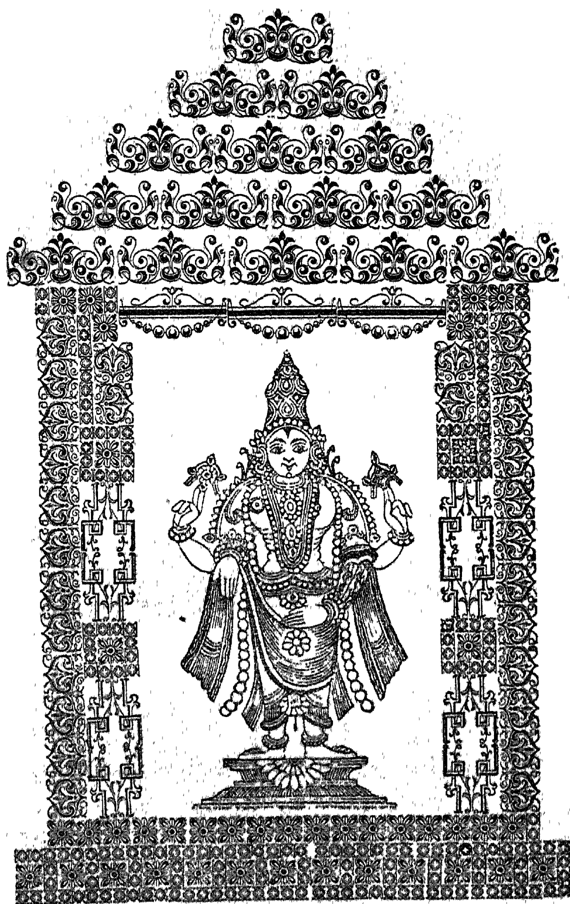
ప్రణీతా

శ్రీరఘువరచరణనళినయుగళసేవాధురన్ధరేణ
తుళసీరామదాసేన
సర్వజనోపకారార్థం ముద్రాపితా

విజయతేతరామ్

మైసూరువిద్యాతరఙ్గిణీముద్రాశాలా
పార్థివసంవత్సర. ౧౮౮౫

క్రయ ౪ అణే.

శ్రియఃపతిః శ్రీవైకుణ్ఠనికేతనో భగవానవాప్తసమస్తకా
మః సర్వశక్తిఈశ్వరః, స్వయమనన్తగరుడవిష్వక్సేనసుదర్శనపాఞ్చజ
న్యాదిభిర్నిత్యైః పరాఙ్కుశపరకాలప్రభృతిభిర్ముక్తైశ్చ పరివృతఃప
రమానన్దమనుభవన్, ఆత్మానుభవయోగ్యానవ్యనాదికర్మసంబద్ధానా
త్మనః తమస్యవిదవిశేషేణ నిమజ్జతో జన్తూనువృత్తీర్దృష్ట్వా జాతదయః, స్వ

ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకీభూతకర్మమలక్షాళనానుకూల స్వారాధనయోగ్య
తాసంపాదనాయ తదుచితకరణకళేబర ప్రదానేన అనుగృహ్య
తత్తత్కర్మప్రాబల్యదౌర్బల్యానుగుణమాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తం దే
వతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిబహువిధభేదేన సమష్టివ్యష్టిరూపం జగదద్వా
రకంసద్వారకంచ సృజన్, తత్ర కాంశ్చన మహతో జీవాన్ నిర్హేతుక
కృపయా స్వారాధనఏవ నియమ్య స్వానుభవయోగ్యానకరోత్.

తత్రాపి కాంశ్చన, ఈశ్వరోఽహమహంభోగీత్యాద్యహంకు
ర్వతో దేవాదీనైశ్వర్యమదమత్తానాత్మోత్కర్షేణాభిమన్యమానాన
నుజిఘృక్షురావిర్భూయ వ్యూహాత్మనా వాసుదేవసంకర్షణ ప్రద్యు
మ్నానిరుద్ధరూపేణ సంశోధయన్ మనస్తాన్, ధర్మోపదేశాయ జగ
త్యనన్తస్థిరఫలకమాత్మనః పదమ్ అల్పాస్థిరఫలకమైహికంచ ప్రకట
యితుం మాతాపితృశతేభ్యోఽపి వత్సలతరాణ్యనేకవిధాని శాస్త్రా
ణి మన్వాదిముఖేన ప్రవర్తయన్, దత్వాచ తేషామభిలషితం స్వాత
న్త్ర్యం తత్ర తానధ్యచీకరత్. తత్రాధికృతేషు కేచన జీవాశ్శా
స్త్రపరిశీలనేన విజ్ఞాయ తత్త్వహితపురుషార్థాన్ అనుష్ఠాయ చ యథా
యోగ్యం భగవదారాధనమ్ కథంచిత్ ప్రాపుః పరమపురుషార్థమ్.

తతశ్చ, అనధికృత్య శాస్త్రాణి, అధీత్యాపి మన్దాత్మతయాఽ
నవగతతత్త్వార్థాన్, అవగమ్యాప్య విస్రమ్భమాణానాసురంభావ
మాశ్రిత్యాత్మానం ఘ్నతః కాంశ్చన జీవాన్ హితైషితయా కథం చి
త్స్వయమనునేతుమధ్యవస్యన్ ఆదాయ రామకృష్ణాదివైభవ మాసా
ద్యచ మత్స్యకూర్మవరాహనారసింహాద్యవతారభేదాన్, అజహ
త్స్వస్వభావఏవ తత్ర తత్ర రమయా సహ రమమాణః కాంశ్చన బా
లలీలాభిరానన్దయన్, కాంశ్చన తరుణిమసంపదా సమ్మోహయన్, కాం
శ్చన నిజపరాక్రమేణ నిగృహ్ణన్, కాంశ్చన స్వమహిమవివరణేన వి
స్మాయయన్, కాంశ్చన పరత్వప్రకటనేన ప్రలోభయన్, కాంశ్చన

సౌలభ్యప్రకాశనేన స్వవశయన్, కాంశ్చన తత్త్వోపదేశేన అనురఞ్జయన్, కాంశ్చన తత్తదనిష్టపరిహారేణ పరిపాలయన్, కాంశ్చన తదిష్టార్థప్రదానేన ప్రీణయంశ్చ ఏవమాదిభిరనేకవిధైః ప్రాకృతలోకసాధారణైరపి విలక్షణై రాత్మీయవ్యాపారై రఖిలశాస్త్రార్థనిదర్శనరూపానన్దమయస్య నిరస్తనిఖిలక్లేశస్య ఆత్మనః పదస్య స్థిరతాం ఐహికభోగస్య నశ్వరతాంశ్చ ఉపదర్శయన్ బహూనాత్మాభిముఖమనయత్

తత్రాపి, కాంశ్చన హైతుకాన్ అధీతాన్యపి శాస్త్రాణి అన్యథా ప్రణయతః కుయుక్తిపరికల్పనేన, కుత్సయన్తః పరమపదం మత్సరబహుళాన్ కుత్సితబుద్ధీన్ కథం చిద్వేతుమవతీర్య వ్యాసకపిలాది, మహామునిరూపేణ ప్రకటయన్ సయుక్తికమాత్మతత్త్వం, ఖణ్డయన్ కుయుక్తీః, ప్రకాశయన్నన్తరఙ్గముఖిలోపనిషదామ్, అనుసరన్నన్తర్యామితయా సర్వదేశసర్వకాలసర్వావస్థాస్వపి, అనుపాలయన్ స్వర్గనరకాదిప్రేషితత్తత్కర్మానుగుణక్లేశానుభవేషు, పితేవ పరిపాలయన్ తత్తదిష్టానిష్టప్రవర్తననివర్తనాదిభిః, సుహృదివ సహాయస్సర్వత్రాపి, గురురివ నియమయన్నమార్గాత్, నిర్వేదదర్శయన్ దివ్యమఙ్గళవిగ్రహమఖిలేన్ద్రియాహ్లాదకమ్ ఆత్మనో హృదయాన్తరాళే, సంశోధయన్నాన్తరం తమః అనాద్యకర్మబద్ధమాప్తతయా బహూనన్వగ్రహీత్.

ఏవమపి బహూనహం కుర్వతో దేహాదిషు, అభిమన్యమానాన్ గృహదారాదిషు, అనాత్మదృశో ఽనభ్యస్తనిధిధ్యాసానతత్త్వవేదినో ఽత్కళితకర్మాశయాన్ నష్టాదృశానల్పప్రజ్ఞాన్ ప్రాకృతభోగైకనిరతాన్ అనుకమ్పితుమఖిలేష్వపి దివ్యేషు తీర్థేషు ఆయతనేషు పుణ్యక్షేత్రేషు ప్రతిగ్రామం ప్రతిగృహం ప్రతిపురుషంచ ప్రతిగృహ్య తత్తచ్చేతనాభిమతం స్వర్ణరజతశిలాదార్వాదిమయం శుభాశ్రయం విగ్రహమ్, సన్నిధాయ చ తత్ర విన్నైవ విభవాదివత్ దేశకాలాధికారిభేదనియమం, చేతనకృతానపరాధాన

వ్యపశ్యన్నివమర్షయన్ అర్చకపరవశీభూతసకలవిధాత్మవ్యాపారః, స్వయం సర్వజ్ఞో ప్యజ్ఞ ఇవ సర్వశక్తో ప్యశక్త ఇవ సర్వస్వతన్త్రో ప్యస్వతన్త్ర ఇవ ఆత్మమాత్రసీయమత ఏవ అనన్యసాధారణం స్వామిత్వం, జీవసామాన్య స్వాభావికం స్వత్వం చ విపర్యస్య, తస్మై ఏవ స్వస్మిన్ స్వామిత్వమాపాదయన్ స్వయం చ తదీయ యథేచ్ఛ వినియోగార్హతామఙ్గీకుర్వన్, మత్స్యకూర్మవరాహవామనరామకృష్ణమోహిన్యాదిషు చేతనయనానన్దకరేష్వలఙ్కారేషు, నిత్యోత్సవ పక్షోత్సవ మాసోత్సవ సంవత్సరోత్సవాదిషు తత్తదుత్సాహకృతేషూత్సవేషు, వివిధరసవినిర్మితేషు తత్తజ్జనభోగ్యేషు అభ్యవహారేషు, నానావిధేషు తత్తన్నానుకూలేషు దుకూలేషు, తత్తత్కాలోచితతయా విరచితేషు ఛత్రచామరాదిషు ఉపచారేషు చ, నిరతిశయభోగ్యతాబుద్ధిం ప్రకటయన్ అనాదికాలవాసనావశ సిద్ధయోరతిపరిశ్రమేణాపి దుస్త్యజయోరాత్మప్రాప్తి ప్రబల ప్రతిబన్ధకయోరహంకారమమకారయోః, అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రతస్స్వపతశ్చ ఇత్యాదివత్, అహం పూజయామి గామమ్, అహమలఙ్కరోమి కృష్ణమ్, మమాయం రామో మమాయం కృష్ణో మమాయం నరసింహో మమాయం నారాయణః, ఇత్యాద్యాత్మవిషయకతాసంపాదనేన స్వప్రాప్త్యనుకూలతాముపజనయన్, అహరహరుపచారాపదేశేన కృతానప్యపచారానపశ్యన్, పశ్యన్నపి శిక్షితుమక్షమ ఇవ క్షమమాణః, పరిచర్యమాణః పూర్వైశ్శివరాజకేశపరకాలాదిభిర్మహాయోగిభిః, ఆద్రియమాణశ్చాధునికైశ్శఙ్కరమధ్వరామానుజాచార్యప్రభృతిభిరాచార్యైః, అద్యాప్యనుగృహ్ణాత్యస్మాన్నిత్యఖిలలోకగోచరమిదమ్.

ఏవమఖిలహేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణైకతానో నిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలో భగవాననాలోచితవిశేషాశేషలోకశరణ్యః అపారకారుణ్యవాత్సల్యైకనిధిర్నిరుపాధికస్సర్వఖలాన

పిపరవ్యూహవిభవాన్తర్యామ్యర్చావతారభేదేన పఞ్చధాఽవిర్భూయస్స్వయముత్తరోత్తరమతిశయితం సౌలభ్యమావిర్భావయన్, సర్వత్ర సర్వదాఽప్యస్మానాప్తతయాఽభిరక్షతి. తత్ర పరో నిత్యముక్తానుభావ్యమఖణ్డైకరసంప్రాప్యం పరం బ్రహ్మ; వ్యూహవిభవాన్తర్యామ్యర్చారూపాస్తు, తత్ప్రాప్తయే ఉపాసకానుగ్రహార్థముపాస్యతయా అవతీర్ణా భగవదవతారవిశేషాః, అత్రాప్యవాన్తరభేదా బహవః శాస్త్రాన్తరే ద్రష్టవ్యాః. తేషు బ్రహ్మాదయః సత్త్వోద్రిక్తాః కేచన వ్యూహముపాస్యముక్తాః; తాదాత్వికాః కేచన సుకృతినో విభవమనుభూయ ముక్తాః; వ్యాసాదయో మహర్షయస్తపోవిశేషశోషితకల్మషా యోగమహిమ్నా హృదయకమలే అన్తర్యామిణమనుధ్యాయ ముక్తాః; అన్యే తు సత్త్వోదయసుకృతసముదయతపోవిశేషైస్త్రిభిరపి పరిత్యక్తా నిత్యసంసారిణస్సర్వసులభమనపాయమర్చావతారమనుసేవమానా ముక్తాః. అత ఏవ భగవతః పరత్వోత్కర్షస్తద్వ్యఞ్జనీభూతసౌలభ్యపరకాష్ఠాయామర్చాయామేవ పర్యవస్యతీతి తత్ర తత్రాభిహితమాచార్యైః; అన్యథా సౌలభ్యవిహీనం పరత్వం ఫణిఫణామణిరివ మేరుగుహాగహ్వరజతమివ చ కేవలమఖిలజనశ్రవణభూషణీభవతీత్యాబాలవృద్ధమశేషైరపి విజ్ఞాయతే.

ఇత్థం శాస్త్రోపదేశైరశిక్షణీయతయా విషయాన్తరప్రవణానామాత్మవిముఖానాం చేతనానాం స్వకీయరూపౌదార్యాదిభిర్గుణైరైశ్వముఖ్యమపాకృత్య ఆత్మన్యభిరుచిముత్పాదయన్, రుచిజననానన్తరమాదరేణ భజతాం నయనమనోహరం శుభాశ్రయమాకారముపదర్శయన్, ఆత్మన ఏవోపాయతయా స్వీకారవిషయే అకృతగుణాగుణనిరూపణమఖిలలోకానాం శరణవరణార్హతామాత్రయన్, ఉపాయతాయామపి యత్కిఞ్చిద్దేశవిశేష ఏవ అనుభావ్యత్వమన్తరా సర్వత్రాప్యాపామరమాపణ్డితమవిశేషమశేషజనైరప్య

సుఖావ్యహానశ్చ, అవతారాన్తరనిష్ఠమఖిలమపిగుణమత్రపరిపూర్ణం ప్రకాశయన్, అనాఘ్రాతశాస్త్రగన్ధానామ్ అశ్రుత శ్రుతి స్మృతి పురాణధర్మాణామ్ అనవలోకితతత్త్వదీపానామ్ అనాస్వాదితగురువచనపీయూషాణామ్ అస్పృష్టసత్కర్మణామ్ అనాదికాలసంచితకర్మజాలజాలకావృతానాం గర్భజన్మజరామరణాది బహువిధ క్లేశదూషితానాం నిత్యసంసారిణాం పాపినామపి చక్షుర్విషయతాం గతో భగవానర్చారూపః శ్రీహరిస్సర్వతోఽపి రక్షతి; కిముత మహాత్మనాం తత్త్వవేదినాం యోగినామ్.

ఏవ మనాలోచిత విశేషాశేషలోక శరణ్య మపారకారుణ్య మఖిలకల్యాణగుణాకర మశేషజనసులభ మనవరతానుభవానుకూలం అర్చారూపం భగవన్తమపహాయ కాగతిరజితాత్మనామస్మాకమ్? ఏవంభూతంభగవన్త మసమ్మన్యమానాస్స్వయమాత్మనోఽప్రబుద్ధజనాన్తర్భావం పరిజిహీర్షన్తో విదితాత్మంమన్యాః అతత్త్వవేదినో మిథ్యాహఙ్కారదూషితాః వైషయికభోగైకనిరతాః కేచన మత్సరావివమూర్తిమన్త స్సోత్సాహమాసురం భావమాశ్రిత్య అర్చాంభఞ్జయన్తస్తత్పూజనాదికంవిరున్ధన్తి. నవయంతాన్ ప్రతినివర్తయితుం ప్రవర్తామహే; యతః, పరమకారుణికో వాత్సల్యవారిధిః భగవానేవచైద్యఘణ్టాకర్ణాదీనామివ విరోధేనవా స్వాభిముఖ్యమాత్రకృతనిరీక్షణః, తేషాముపదిశత్యేవ నిర్విశేషం నిశ్శ్రేయసమార్గమ్; తథాపి—

యమోవైవస్వతోరాజాయస్తవైషహృదిస్థితః।
తేనచేదవివాదస్తేమాగఙ్గాంమాకురూన్గమః॥

ఇత్యభియుక్తోక్తింస్మారయన్తస్సర్వత్రాప్యవివాదఏవ శ్రేయానిత్యేవవిజ్ఞాపయితుంవిలిలిఖిషన్తఇమాంవిషయావతరణికాంవినయేన తేషామనుకూలం సౌహార్దంప్రార్థయామహే.

పెరియస్వామి తిరుమలాచార్యర్
స॥ అధ్యక్షః.

శ్రీః

శ్రీరస్తు.

శ్రియై నమః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

విగ్రహారాధనవిధాయినీ

ప్రారమ్భః

యః పరవ్యూహవిభవాన్తర్యామ్యర్చాసమాశ్రితః ।
పఞ్చధాఽవస్థితః పాతి సృజత్యత్తి జగత్త్రియమ్ ॥ ౧ ॥
విగ్రహే విగ్రహం తస్య కుర్వత్సు మమ నాగ్రహః ।
తథాపి యాః క్షిపన్త్యేకే కాశ్చిద్వచనైస్తాః సమాదధే ॥ ౨ ॥

అథేదానీమ్- అఖిలమహీమణ్డలమణ్డనాయమానకర్ణాటజనపదసమ్పదధిష్ఠానభూతాయాం మహీశూరరాజధాన్యాం, మహారాజాధిరాజశ్రీమచ్చామరాజేన్ద్రప్రభువరప్రతిష్ఠాపితాయాం సరస్వతీప్రాసాదాభిధాయాం, సంస్కృతసర్వవిద్యావిహారశీలాయాం పాఠశాలాయాం, ప్రతివర్షం ప్రవర్త్యమానాయామఖిలవిద్వజ్జనసమాగమశుభాయామస్యాం సభాయాం, కైశ్చిదన్యదేశైర్విద్వద్భిర్విష్ణోర్విగ్రహపూజావిధౌ విరచితా విప్రతిపత్తిర్వింశతికా క్రియతే.

ప్రథమా — సృష్టేః పూర్వం సర్వేషామప్యాత్మనాం పుణ్యపాపలేశలేపాభావః.

ద్వితీయా — జగత్సృష్టితారతమ్యం తు భగవతః స్వభోగానుకూలతాసమ్పాదనమాత్రాభినివేశమూలమ్.

తృతీయా — గుణదోషసమాగమస్తు జగతః, మునిసూనినదసష్టా(?) షితశుకశాబకదృష్టాన్తేన సంసర్గజన్యః.

చతుర్థీ — హిమవతఃపరతోవర్తమానానాం కేషాఞ్చిదశ్రుతశ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణధర్మాణామపి, స్వభోగానుకూలతయా విరచితైరేవాచారైర్నిఖిలకార్యనిర్వహణదర్శనాత్, ఆధ్యగరిద్రియోరుభయేష్వపి సత్త్వాత్, నాచారస్య ధర్మత్వమ్.

పఞ్చమీ — ప్రాయశో దశద్వాదశవార్షికస్య వ్యవహారస్యైవ, తత్ర తత్ర ఆచారత్వేనాభ్యుపగమస్సర్వత్ర దృశ్యతే.

షష్ఠీ — విగ్రహపూజావిధిరాచారప్రాప్తానశ్రుతిస్మృతిచోదితః, అకరణే ప్రత్యవాయాభావాదనిత్యశ్చ.

సప్తమీ — "జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత" ఇతి స్వర్గసుఖకామనావతఃపురుషస్య జ్యోతిష్టోమాదిప్రవృత్తివత్, పుత్రాదికామనావతఃపురుషస్య భగవద్విగ్రహపూజాదిభిః కథఞ్చిదభీప్సితసిద్ధౌస్యాన్నామకామ్యతా.

అష్టమీ — "అర్చన్తుపుత్రకాః" ఇత్యాద్యృచస్తు, స్తుతివిధానతాత్పర్యకాః, న విగ్రహారాధనం విదధతీతి, ఉపలబ్ధవేదేషు లిఙ్ లోట్ తవ్యప్రత్యయఘటితపదైస్సాక్షాదవిహితత్వాత్ మాస్తు విగ్రహారాధనమ్; అథవా, అకరణే ప్రత్యవాయాభావేనకామ్యత్వాత్ ఐచ్ఛికతా చస్యాత్" ఇతి.

అత్ర కిఞ్చిదవస్తుస్వరూపపరిజ్ఞానార్థమాత్మసంశయోచ్ఛేదాయ ప్రయతామహే.

ప్రథమవిప్రతిపత్తిసమాధానమ్

తత్ర ఆత్మనామనాదికర్మసమ్బన్ధః, తదనుగుణం సృష్టితారతమ్యం చ, సిద్ధాన్తితమాచార్యైరిత్యన్యత్ర విస్తరః.

ద్వితీయవిప్రతిపత్తిసమాధానమ్

నహి నిరుపాధికదయావతో భగవతః,

అవిదవిశేషితాన్ ప్రళయసీమని సంసరతః।

కరణకళేబరైర్ఘటయితుం దయమానమనాః॥

ఇతి కేవలమాత్మనాముద్దిధీర్షయైవ జగత్సిసృక్షుతః స్వభోగానుకూలతయా జగన్నిర్మాణముచితముత్ప్రశ్యామః; నిరస్తనిఖిలసాంసారికక్లేశస్య అవాప్తసమస్తకామస్య సర్వశక్తేరీశ్వరస్య కోఽయమభీప్సితో భోగః? యో వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే అప్యనపలప్యే, స్వసుఖసాధనైకసమ్పాదనాభిలాషిణశ్చ జగత్సర్జనాభావే దుష్ప్రాపః! నహ్యేవం సతి, "ఈశ్వరస్యజగత్సృష్ట్యుస్సుఖార్థైవనిర్మాలా" ఇతి విస్మృత్య పూర్వోక్తమభిధీయతామ్.

లీలయైవ కృతం జగత్;

క్రీడాహరేరిదం సర్వం జగమిత్యవధార్యతామ్॥

క్రీడతో బాలకస్యేవ చేష్టాం తస్య నిశామయ॥

మోదతే భగవాన్ భూతైర్బాలః క్రీడనకైరివ॥

హరే విహరసి క్రీడాకన్దుకైరివ జన్తుభిః॥

మోదత్యేవ సదా భూతైర్బాలః క్రీడనకైరివ॥

ఇత్యాదిభిర్జగత్సృష్టేర్లీలామాత్రప్రయోజనత్వావగమాత్, "స్వారాధనార్థం జగత్సృజతి" ఇత్యయుక్తమ్. స్వారాధనం తు, అనభిసంహితఫలకస్వానుష్ఠితసత్కర్మకల్పితకల్మషాణాం తేషాం నిరతిశయశ్రేయోవితరణప్రయోజకః స్వానుగ్రహః, ఇత్యలమతిప్రసక్తేన.

తృతీయవిప్రతిపత్తిసమాధానమ్

యద్యప్యత్ర,

అథ కేన ప్రయుక్తోఽయం పాపంచరతి పూరుషః।

అనిచ్ఛన్నపి వార్ష్ణేయ బలాదివ నియోజితః॥

ఇతి అర్జునపృష్టేన భగవతా,

కామ ఏష క్రోధ ఏష రజోగుణసముద్భవః।
మహాశనో మహాపాప్మా విద్ధ్యేనమిహ వైరిణమ్ ॥
సఙ్గాత్సఞ్జాయతే కామః కామాత్క్రోధః ప్రజాయతే ।
క్రోధాద్భవతి సమ్మోహః సమ్మోహాత్ స్మృతివిభ్రమః ॥
[స్మృతిభ్రంశాద్బుద్ధినాశః బుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతి

ఇతి ప్రతిపాదితమ్.

సత్సఙ్గత్వే నిస్సఙ్గత్వం నిస్సఙ్గత్వే నిశ్చలితత్త్వమ్।
నిశ్చలితత్త్వే నిర్మోహత్వం నిర్మోహత్వే జీవన్ముక్తిః॥

ఇత్యాదౌ చ సంసర్గస్యైవ గుణదోషసమాగమకారణత్వం ఘణ్టాఘుష్టం ప్రవర్తతే; తథాపి, శుకశాబకయోరేకోదరయోస్సమానాపూర్వయోరన్యతరస్య మునిసమాగమవైపరీత్యేఽపి అనాదికర్మానాశ్రియణే దుర్వారైవ.

చతుర్థవిప్రతిపత్తిసమాధానమ్

యచ్చాభిధీయతే " హిమవత్పరతో వర్తమానైరనుష్ఠీయమానస్యాప్యాచారస్య స్వబుద్ధ్యనుగుణం స్వానుకూలతయా కల్పితస్య అస్మాకమివ ధనికత్వదరిద్రత్వసమ్పాదకతయా అశాస్త్రీయస్యాపి తస్య ధర్మతాపత్తేః, నాచారమాత్రస్య ధర్మత్వమ్" ఇతి; నేదం శాస్త్రావిధానేన .

ధర్మశాస్త్రరథారూఢా వేదఖడ్గధరా ద్విజాః ।
లీలార్థమపి యద్బ్రూయుః స ధర్మః పరమో మతః॥
చత్వారో వేదధర్మజ్ఞాః పర్షత్ త్రైవిద్యమేవ వా।
సా బ్రూతే యం స ధర్మస్స్యాదేకో వాఽధ్యాత్మవిత్తమః॥
ఆచారః ప్రథమో ధర్మః।
అథాతస్సామయాచారికాన్ ధర్మాన్ వ్యాఖ్యాస్యామః ॥

ధర్మజ్ఞసమయః ప్రమాణం వేదాశ్చ ॥

ఇత్యాదిషు, శాస్త్రజ్ఞైరాచర్యమాణస్యైవ ధర్మత్వాత్ తస్యైవ ఆచారతావగతేశ్చ. అపిచ, ధర్మాధర్మయోర్ధనికత్వదరిద్రత్వయోశ్చ కుత్ర కార్యకారణభావోఽవ్యభిచారీదృశ్యతే?

అధర్మేణైధతే జన్తుః తతో భద్రాణి పశ్యతి ।
తతస్సపత్నాన్ జయతి—

ఇతి అధర్మస్యాప్యైహికశ్రేయఃప్రయోజకతాభిధానాత్, అధర్మేణాప్యైశ్వర్యం స్యాదేవ. ధర్మాధర్మయోశ్శ్రేయఃప్రయోజకత్వతత్ప్రతిబన్ధకత్వే తు, సుఖోదర్క-దుఃఖోదర్క-శ్రేయస్సమ్పాదకతయా సిధ్యత ఇతి నానుపపత్తిః. ఏతచ్చాత్రైవ అధర్మాచ్ఛ్రేయోలాభప్రతిపాదకశ్లోకస్య తురీయపాదపర్యాలోచనయైవ స్పష్టం విజ్ఞాయతే;

సహమూలం వినశ్యతి ॥

ఇతి. అతో ధర్మేణ శ్రేయఃప్రాప్తిస్స్వన్తా; అధర్మేణ శ్రేయఃప్రాప్తిర్దురన్తా; ఇతి రాద్ధాన్తః. అతః, శ్రుతిస్మృత్యననుగృహీతస్య ఆచారస్య కుత్రచిదైహికమైశ్వర్యప్రాపకతామాత్రేణ నాచారమాత్రస్య ధర్మతాప్రతిపాదనం యుక్తిసహమ్. తథాసతి, ద్యూతచౌర్యయోరప్యాచారతా స్యాత్.

పఞ్చమీప్రతిపత్తిసమాధానమ్

యదుక్తం, " ప్రాయశో దశద్వాదశవార్షికస్య సమ్ప్రదాయస్య సర్వత్ర ఆచారత్వం దృశ్యతే. యథా ధూమశకటప్రయాణాదికం ప్రిథషాతః పఞ్చదశవత్సరేభ్యః పూర్వం, అత్యన్తనిషిద్ధం ప్రాయశ్చిత్తి పఙ్క్తిదూషకత్వాపాదకమితి, కైశ్చిదార్యైః పరిహృతమాసీత్. ఇదానీం తదేవ క్రమేణ సర్వజనీనం శిష్టైరప్యనుష్ఠీయమానం గఙ్గాదితీర్థాద్యానయనేఽప్యదోషావహం ధర్మ్యంచ దరీదృశ్యతే. తథా—

యోఽనధీత్య ద్విజో వేదానన్యత్ర కురుతే శ్రమమ్

సజీవన్నేవ శూద్రత్వమాశుగచ్ఛతి సాన్వయః ॥
నోచ్చరేద్యావనీం భాషాం ప్రాణైః కణ్ఠగతైరపి ॥

ఇత్యాది రీత్యా ప్రత్యవాయాపాదకస్యాపి జీవనార్థం హూణవిద్యాభ్యాసాదేరాచారతా సర్వజనైరభ్యుపగమ్యతే. ఏవమగ్రేఽపి, సముద్రయానాదికం నిషిద్ధదేశగమనాదికంచ, ఇదానీం దూష్యమాణం ఆచారానుగృహీతమనుష్ఠేయం భవిష్యత్యేవ,, ఇతి. తదిదముచ్ఛిన్నశాస్త్రబన్ధస్య స్వచ్ఛన్దచారిణో వచనమ్. తథాహి:—

అనేకదోషయుక్తస్య కాయస్యైకో మహాన్ గుణః ।
యో యథా వర్తతే నిత్యం తం తథైవానువర్తతే॥

ఇతి చిరతరాభ్యాస పరిచయాతిశయ సహాయజనప్రేరణాదిభిః నిన్దితేషు జుగుప్సితేష్వపి కార్యేషు ప్రవృత్తిస్సాధారణీస్యాదేవ. ఏతేషామప్యాచారత్వే, కిం ప్రయోజనం శాస్త్రస్య? కుతో ధర్మాధర్మవ్యవస్థా? అతః శాస్త్రనిషిద్ధం కర్మ కలిమాహాత్మ్యాత్ కాలదోషేణవా, అనుతిష్ఠన్తః కథం శిష్టా భవేయుః? కథంచిత్తదనుష్ఠానేఽపి తస్యాచారతా నస్యాత్;

అనిచ్ఛయాపి సంస్పృష్టో దహత్యేవహి పావకః ।

ఇతివత్, తదనుగుణః పారలౌకికః ప్రత్యవాయో న కదాపి పరిహ్రియేత. అతఏవకిల, శిష్టాః లోకహితైరతాః, కదాచిత్కారణాన్తరేణ స్వయమనుష్ఠితస్యాపి నిషిద్ధస్యప్రత్యవాయాపాదకత్వం నిశ్చిత్య,

యాన్యస్మాకగ్ంసుచరితాని, తాని త్వయోపాస్యాని,
నో ఇతరాణి; యాన్యనవద్యానికర్మాణి తాని సేవితవ్యాని, నో ఇతరాణి,

ఇతి వ్యషేధిషుః. అయంతు సుచరిత తదితరవిభాగశ్శాస్త్రైకసమధిగమ్యః; తస్మాచ్ఛాస్త్రానుగృహీతః, తదవిరుద్ధోవా, శాస్త్రజ్ఞైరనుష్ఠితశ్శిష్టాచారః; అన్యస్త్వనాచారఏవేతి నిశ్శఙ్కం నిశ్చీయతామ్.

ఏతేన దేశాన్తరే రజస్వలాస్పర్శదోషాభావప్రసంగోఽపి ప్రత్యుక్తః. పారలౌకికఫలదాయకపుణ్యపాపప్రయోజకీభూతానామ్ కృత్యాకృత్యానాం కేషాంచిత్ తత్తద్దేశభేదేన వ్యవస్థావిశేషకల్పనమ్,

యయాకయాచిద్విధయా బహ్వన్నం ప్రాప్నుయాత్.
అప్యకార్యశతం కృత్వా భర్తవ్యామనురబ్రవీత్॥

ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిచోదితం తృతీయపురుషార్థైకతత్పరాణాం తేషాం జీవనాద్యన్యథానుపపత్తిమూలం మన్తవ్యమ్. తథాహ్యుత్తరాహాణాం శీధుపానమ్, ఆయుధీయకమ్, సముద్రయానమిత్యాదిః; దాక్షిణాత్యానాం, ఊర్ణావిక్రయః, పర్యుషితభోజనమిత్యాదిశ్చ, వృత్త్యర్థమగత్యా తేషామేవ నాతిదోషావహస్సమర్థితో వ్యవస్థాపితశ్చ ధర్మమర్మజ్ఞైరిత్యలమేభిరఖిలజనసులభైరాన్తరాళికైరతిప్రసక్తైః. ప్రకృతమనుసరామః-

వస్తువిప్రతిపత్తిసమాధానమ్

"విగ్రహపూజావిధిర్న శ్రుతిస్మృతిసిద్ధః; అకరణేఽపి నప్రత్యవాయ శ్రవణం కుత్రచిదుపలభ్యతే" ఇతికిల భవతాం ప్రకృతఫలసిద్ధయే బీజావాపః; తదన్తస్సారోఽన్విష్యతే.

కిమత్ర, "విగ్రహస్య పూజా" ఉత "విగ్రహే-పూజా" షష్ఠీతత్పురుషే భగవత్సమ్బన్ధివిగ్రహకర్మికాపూజా, సప్తమీతత్పురుషే విగ్రహాధికరణకభగవత్కర్మికాపూజా చాభిధీయతే. ఉభయమప్యుపపద్యతే.

ఆకాశాత్పతితం తోయం యథాగచ్ఛతి సాగరమ్ ।
సర్వదేవనమస్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతి॥

ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా యత్రకుత్రచన క్రియమాణస్యాపి నమనాదేరనీహయాపి భగవత్ప్రాప్త్యా, తత్సమ్బన్ధానుసన్ధానేన తద్విగ్రహే క్రియమాణస్య తత్ప్రాప్తౌ కిము వక్తవ్యమ్!

అప్స్వగ్నౌ హృదయే సూర్యే స్థణ్డిలే ప్రతిమాసు చ।

ఇత్యాదిభిర్వచనైః తత్ర, సర్వవ్యాపినో భగవతస్సాన్నిధ్యావగతేః. విగ్రహే పూజా ఇత్యస్యాపి న కాచిదనుపపత్తిః. తద్విధిస్తు, కర్తవ్యమ్, ఇత్యనుశాసనరూపః, చోదనా వా, "స తు శ్రుతిస్మృతిభ్యో నలభ్యతే,, ఇతి కిల భవతాం ప్రతిజ్ఞా! తదిదమసమ్బద్ధం; స్వాభిమతసాధకం చ న భవతి; భగవత్పూజావిధేః సర్వతోఽపి వేదత ఉపలభ్యమానత్వాత్.

సర్వధర్మప్రతిపాదనప్రవృత్తస్య, వేదస్య పరమధర్మీభూతభగవత్పూజాయా అప్రతిపాదకతాయాం, న్యూనతా నిరర్థకతా అప్రమాణతా చేతి, సర్వమూలోచ్ఛేదః; అతః శ్రుత్యుపలబ్ధ్యనుపపత్తిభ్యాం భగవత్పూజాదిపరత్వం వేదస్య నిర్విచారం భవద్భిరభ్యుపగన్తవ్యమ్.

ఏవం స్మృతిపురాణానామపి తత్పూజావిధ్యనువాదాదిపరతయైవ సత్తాలాభః;

యస్తు విష్ణుపరో ధర్మో యో వా నారాయణేరితః।
యేన విష్ణురమేయాత్మా ప్రసాదమధిగచ్ఛతి॥
స ఏవ పరమో ధర్మః సర్వలోకపరాయణః।

ఇతి భగవత్పూజాయా ఏవ పరమధర్మత్వాత్;

శ్రుతిస్స్మృతిస్సదాచారః స్వస్య చ ప్రియమాత్మనః।
సమ్యక్సఙ్కల్పజః కామో ధర్మమూలమిదం స్మృతమ్॥

ఇతి యాజ్ఞవల్క్యేన;

వేదోఽఖిలో ధర్మమూలం స్మృతిశీలే చ తద్విదామ్।
ఆచారశ్చైవ సాధూనామాత్మనస్తుష్టిరేవ చ॥

ఇతి మనునా,

ధర్మమూలం శ్రుతిం ప్రాహుః ధర్మరాశిమకృత్రిమమ్।
తద్విదాం స్మృతిశీలే చ సాధ్వాచారో మనః ప్రియమ్॥

ఇతి వ్యాసేన చ, శ్రుతేరివ స్మృతేరపి సర్వధర్మమూలతా ప్రతిపాద

నాత్, ఏవం పురాణాన్యపి,

> తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ హరిస్సర్వత్ర సర్వదా ।
> శ్రోతవ్యః కీర్తితవ్యశ్చ స్మర్తవ్యో భగవాన్ నృణామ్ ॥
> అకామస్సర్వకామో వా మోక్షకామ ఉదారధీః ।
> తీవ్రేణ భక్తియోగేన యజేత పురుషోత్తమమ్ ॥

ఇత్యాదౌ, భగవత్పూజావిధానేనైవ జీవన్తి.

ఏవం చ, భగవత్పూజావిధేస్సర్వప్రమాణగోచరతా సాక్షాదేవావ
గమ్యత ఇతి నాత్ర వివాదః. అపితు, విగ్రహే విగ్రహ ఆవయో
రవశిష్యతే; నాయంభవద్విచికిత్సావిషయఇతి పశ్యామః. కుతఇతిచే
త్, యుష్మాభిర్విగ్రహపూజాయాం వైదికమనుశాసనమపేక్షితమ్. త
త్ర, విగ్రహేభగవత్పూజా, ఇతివిగ్రహఏవ సాధీయానితి సమాహితమ్.
భగవత్పూజాయాం వైదికీ స్మార్తీ సామయాచారికీచ చోదనా, నిర్నిమె
ంజాగర్తి; తత్ర "కుత్రేయంపూజాకర్తవ్యా" ఇతివిచికిత్సాయామ్;

> అప్స్వగ్నౌ హృదయే సూర్యే స్థణ్డిలే ప్రతిమాసు చ ।
> అగ్నౌతిష్ఠతి విప్రాణాం హృది తిష్ఠతియోగినామ్ ।
> ప్రతిమాస్వప్రబుద్ధానాం సర్వత్ర విదితాత్మనామ్॥

ఇత్యాదీనిస్మార్తాదిప్రమాణాన్యవలమ్బ్యైవయం జీవామః; భవన్త
స్తు వేదమాత్రస్యప్రామాణ్యమభ్యుపగన్తారః, నిరవలమ్బాభ్రమన్త్యేవ.
వదభిమతవేదే, కుత్రాపి పూజాధికరణానుపలబ్ధేః. అథోచ్యేత "త
త్ర అర్థాత్ మానసం పరికల్పయామః" ఇతి, తత్ర తథైవ ప్రతి
మాం పరికల్పయన్తోవయమపి సహజాంసోదరతాంసమ్భావయామః.
తత్ర, అర్థాత్ ఇత్యర్థోపభోగస్యస్మృతికృతవిభాగసమ్పాదనీయతయా
ధారణఏవాయముభయోఃప్రణయః. కిఞ్చ, మానసికత్వమాత్రాన
ారణేఽపి, "శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యః" ఇత్యాద్యుపనిష
నుశాసనప్రామాణ్యావలమ్బినోవయంసాధారాః; అతోభవద్భిరప్య

ధారసమ్పాదనాయ ప్రమాణాన్తరమనుధావ్యమేవ. తదభావే పరిశ్న ఏవ నసఙ్గచ్ఛతే. ఇత్యయమేకఃకల్పః.

అస్తామిదమ్. "విగ్రహపూజావిధిర్న శ్రుతిస్మృతిసిద్ధః" ఇతి యదుక్తమ్, తదపి సాహసికమేవప్రతిభాతి; శ్రుతిస్మృతిషు బహూనాం ప్రమాణవచనానాం జాగరూకత్వాత్. తథాహి. శ్రుతయః:—

ఋగ్వేదే — ప్రవః పాన్తమన్ధసోధియాయతే
మహేశూరాయవిష్ణవేచార్చత।

యజుర్వేదే — భవామిత్రోనశేవ్యోఘృతాసుతిః
విభూతద్యుమ్న ఏవయాఉసప్రథాః॥
అధాతేవిష్ణోవిదుషాచిదృధ్యః
బృహత్తేవిష్ణోసుమతింభజామహే।

అథర్వణవేదే — ధృతోర్ధ్వపుణ్డ్రః కృతచక్రధారీ
విష్ణుంపరంధ్యాయతియోమహాత్మా।
స్వరేణమన్త్రైణసదాహృదిస్థం
పరాత్పరంయన్మహతోమహాన్తమ్॥

ఇత్యాదిషు విష్ణోరర్చనభజనధ్యానాదీన్యుపలభ్యన్తే. తథైవోపనిషదః:—తత్ర,

మహోపనిషది — ధృతోర్ధ్వపుణ్డ్రః పరమేశితారం
నారాయణంపూజయతిస్మభక్త్యా।
అర్ఘ్యాదిభిః పౌరుషసూక్తమన్త్రైః
సమాప్నుయాద్విష్ణుపదంమహాత్మా॥

కఠవల్ల్యామ్ — ధృతోర్ధ్వపుణ్డ్రః పరమేశితారం
నారాయణంసాఙ్ఖ్యయోగాదిగమ్యమ్।
జ్ఞాత్వావిముచ్యేతనరస్సమస్తైః
సంసారపాశైరిహచైవవిష్ణుః॥

ఇత్యాదిషువిష్ణోరర్ఘ్యాదిభిరర్చనజ్ఞానాదికమభిధీయతే. ఏవమేపస్మృతయః:—

నారదః సర్వేషామేవలోకానాంగురుర్నారాయణోహరిః।
తస్యసంపూజనం కార్యం సర్వపాపహరంహితత్॥

వ్యాసః నిష్కృష్యస్నానవస్త్రేంవైద్విరాచమ్యార్చయేద్ధరిమ్।
నవిష్ణ్వారాధనాత్పుణ్యంవిద్యతేకర్మవైదికమ్ ॥
తస్మాదనాదిమధ్యాన్తం నిత్యమారాధయేద్ధరిమ్ ॥

శౌనకః శౌనకోఽహంప్రవక్ష్యామి నిత్యంవిష్ణ్వర్చనంపరమ్।
ప్రపఃపాన్తసుద్ధసఇత్యర్ధర్చవిధానతః॥

ఇత్యాదిష్వపి, విష్ణ్వర్చనం కార్యమితి సిద్ధమ్. ఏవంవాసిష్ఠహారీతాదిభిరభిహితం విశేషతో ద్రష్టవ్యమ్. అత్రైవవ్యాసేన

నవిష్ణ్వారాధనాత్పుణ్యం విద్యతేకర్మవైదికమ్॥

ఇతి భగవదారాధనస్య వేదోక్తత్వమ్, శౌనకస్మృతౌ "ప్రపఃపాన్తమన్ధసఇత్యర్ధర్చవిధానతః నిత్యం పరం విష్ణ్వారాధనమహం ప్రవక్ష్యామి" ఇతి, స్వోక్తేర్వేదప్రమాణావలమ్బనార్థం తదృగనువాదేన, తస్యాభగవదారాధనవిధాయకత్వం, తస్యచ వైదికత్వమ్, నిత్యమిత్యనేన నిత్యత్వంచ, సుస్పష్టంవిజ్ఞాయతే.

కించ" అకరణే నప్రత్యవాయశ్రవణమ్" ఇతి యదుక్తమ్; తదపిసహపోదితమ్; తత్రాపి బహుప్రమాణానాంసత్త్వాత్ తథాహి:—

వ్యాసః యోమోహాదథవాఽఽలస్యాదకృత్వావిష్ణుపూజనమ్।
భుజ్తే-సయాతినరకాన్ సూకరేష్వభిజాయతే॥

అశ్వమేధికే విష్ణుంబ్రహ్మణ్యదేవేశంభజధ్వంపురుషోత్తమమ్ ॥
లోకనాథమనాద్యన్తం జగతః కారణంపరమ్ ॥
నార్చయన్తిహియేమూఢాఃపరమాత్మానమవ్యయమ్।
తేయాన్తినరకాన్ఘోరానత్యుగ్రాన్పురుషర్షభ ॥

విష్ణుధర్మోత్తరే విష్ణుపూజావిహీనస్య దత్తంచేష్టంహుతంశ్రుతమ్ ।
తపశ్చవ్యర్థతాంయాతి ప్రేతాలఙ్కారవద్ద్విజ ॥
మాతృవత్పరిరక్షన్తంసృష్టిసంహారకారణమ్ ।
యోనార్చయతిగోవిన్దంసోఽక్షయ్యంనరకంవ్రజేత్ ॥
ఇత్యాదీని. అత్ర విష్ణుపూజనాదికం, తదభావేప్రత్యవాయశ్చయథా దర్శితః; తథైవ:—

తతోగృహార్చనేకుర్యాదభీష్టసురపూజనమ్ ॥
అథాతోమహాదేవస్య అహరహఃపరిచర్యావి
ధిం వ్యాఖ్యాస్యామః, అథవా దేవమీశానమ్,

ఇత్యాదిభిర్దక్షాదివచనైఃరుద్రాది దేవపూజనేవిధి ప్రత్యవాయాగ్ర ష్టవ్యాః.

ఏవం భగవదర్చనావశ్యంభావే సకలశ్రుతిస్మృతిసిద్ధే, కథమర్చనీయః? కుత్ర అర్చనీయః? ఇతిచేత్;

తద్విష్ణోరితి మన్త్రేణ సూక్తేనపురుషేణవా ।
నైతాభ్యాం సదృశోమన్త్రో వేదేషూక్తశ్చతుర్ష్వపి ॥
పౌరుషేణైవసూక్తేనప్రత్యృచంకమలాసన ।
నారాయణానువాకేనవిష్ణుసూక్తేనవాఽర్చయేత్ ॥
జలదేవంనమస్కృత్యతతోగచ్ఛేద్గృహంపునః ।
పౌరుషేణైవసూక్తేన తతోవిష్ణుంసమర్చయేత్ ॥

ఇతి నారద నారసింహపాద్మవచనైః ప్రకారఃప్రకాశ్యతే. ఏవమ్ :—

అగ్నౌక్రియావతాందేవో దివిదేవోమనీషిణామ్ ।
ప్రతిమాస్వప్రబుద్ధానాంయోగినాంహృదయేహరిః ॥
హవిషాఽగ్నౌజలేపుష్పైర్ధ్యానేనహృదయేహరిమ్ ।
అర్చన్తిసూరయోనిత్యం జపేనరవిమణ్డలే ॥
కుర్వీతదేవతాపూజాం జపయజ్ఞాదనన్తరమ్ ।

స్థణ్డిలే ప్రతిమాయాం వా జలేఽగ్నౌ హృదయేఽపి వా ॥

ఇత్యాదిభిర్నారదహారీతవిష్ణుధర్మోత్తరాదివచనైరధిష్ఠానభేదశ్చ ప్రతిపాదితో ద్రష్టవ్యః.

ఏవం ప్రతిమాదిష్వర్చనీయస్య భగవతస్తత్ర సాన్నిధ్యాదికం మూలవేదే పాఞ్చరాత్రే ప్రకటీక్రియతే. తథాహి:—

సర్వస్యభూతజాతస్య హరిరాత్మస్థితోఽపి సన్ ।
మన్త్రవీర్యాచ్చ మాహాత్మ్యాత్ స్థాపకస్య గురోస్తథా ॥
ప్రతిమాయాం ప్రకర్షేణ సన్నిధత్తే హరిః స్వయమ్ ।
తథా సర్వగతో విష్ణురదృశ్యః ప్రాకృతైర్జనైః ।
దృశ్యతే చ ప్రతికృతౌ మన్త్రిణాం మన్త్రగౌరవాత్ ॥

ఇత్యాదౌ. కిఞ్చ:—

అగ్నౌ తిష్ఠతి విప్రాణాం హృది తిష్ఠతి యోగినామ్ ।
ప్రతిమాస్వప్రబుద్ధానాం సర్వత్ర విదితాత్మనామ్ ॥

ఇత్యాదిభిశ్చ వచనైః ప్రతిమాయాం భగవత్సాన్నిధ్యావగతేశ్చ విగ్రహారాధనమవశ్యం కార్యమ్, శ్రుతిస్మృతిప్రమాణావగతమ్ ; నిత్యం చేతి సిద్ధమ్.

ఏవమేతాదృశ భగవత్ప్రతిమార్చనాభావే ప్రత్యవాయశ్చ భాగవతే ప్రకారాన్తరేణ దర్శితః.

గృహంశ్మశానంతవబిమ్బవర్జితం
కథావిహీనాశ్చ గిరశ్శివారుతమ్ ।
శ్వసఞ్ఛవో దాస్యవినాకృతం వపుః
వదన్తిచత్వార్యఘాని వేదితం విదమ్ ॥

ఇతి.

నహి "సర్వగతస్య అపరిచ్ఛిన్నశక్తేర్భగవతః ఏకదేశే కస్మింశ్చిద్బిమ్బే నిహీనం ఖలు ప్రతిష్ఠాపూజనాదికమ్" ఇతి వాచ్యమ్.

యథాచవహ్నిర్దహనోనదహన్ వ్యాప్యతిష్ఠతి ।
అరణీమథనాద్భూయోజాయమానఃప్రదృశ్యతే॥
దహనాదీనికర్మాణి కరోతిచయథాతథమ్ ।
తథాసర్వగతోవిష్ణురగృహ్యఃప్రాకృతైర్జనైః ॥
దృశ్యతేచప్రతికృతౌమన్త్రిణాంమన్త్రగౌరవాత్ ।

ఇత్యాదిభిర్వచనైఃప్రతిబిమ్బాదిషు భగవతఃస్థితైవ శక్తిఃప్రకాశ్యతే నాపూర్వాకాచనోత్పాద్యతే. ఇత్యభిధానాత్.

అతఏవ శ్రీభాష్యేపి—

సదేవనీయతేవ్యక్తి మసతఃసమ్భవఃకుతః
ఇతి ప్రతిపాదితమ్. నను—

అగ్నౌతిష్ఠతివిప్రాణాంహృదితిష్ఠతియోగినామ్ ।
ప్రతిమాస్వప్రబుద్ధానాంసర్వత్రవిదితాత్మనామ్॥

ఇతి భవదుక్తప్రమాణానుసారేణవిగ్రహపూజాయా అప్రబుద్ధమాత్రాధికృతతాఽవగమ్యతే; నవిద్వదధికృతతా. అతోనాయం పణ్డితజనపరిగ్రాహ్యోవిషయః ,, ఇతిచేత్, నైతదుచితమనాలోచితమ్.

సర్వత్రవిదితాత్మనామ్

ఇతి, బ్రహ్మవిదామ్,

యోమాంపశ్యతిసర్వత్రసర్వంచమయిపశ్యతి।
తస్యాహంనప్రణశ్యామి సచమేనప్రణశ్యతి ॥
సర్వభూతస్థితంయోమాంభజత్యేకత్వమాస్థితః ।
సర్వథావర్తమానోఽపిసయోగీమయివర్తతే॥

ఇతి భగవద్వచనానుసారేణ " సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ,, ఇతివిచారయతాం కుతోవా ప్రతిమారాధనాధికారాభావః? " ప్రతిమాస్వప్రబుద్ధానామ్ ,, ఇత్యత్ర, " సర్వంవాక్యంసావధారణమ్ ,, ఇతి న్యాయేన ఏవకారమధ్యాహృత్య, యదినియమఃక్రియేత; తర్హి " అప్రబు

ద్ధానాం ప్రతిమాస్వేవ" ఇతి నియమః, సర్వప్రబుద్ధానామేవ ప్ర
తిమాస్వితి; తథాసతి అగ్రే సర్వత్రేతి నోపపద్యేత. తస్మాత్:—

ఆస్తాం తే గుణరాశివద్గుణపరీవాహాత్మనాం జన్మనాం
సంఖ్యా భౌమనికేతనేష్వపి కుటీకుంజేషు రంగేశ్వర ।
అర్చ్యస్సర్వసహిష్ణురర్చకపరాధీనాఖిలాత్మస్థితిః
ప్రీణీషే హృదయాలుభిస్తవ తతశ్శీలాజ్జడీభూయతే ॥

ఇత్యభియుక్తోక్త్యనుసారేణ నిరతిశయనిజసౌలభ్యప్రకాశనాయ పరమకృపయా పరమపురుషః ప్రతిమాసు సన్నిధత్తే. ఇతి సిద్ధమ్.

సప్తమవిప్రతిపత్తిసమాధానమ్-

ఏతావతా గ్రన్థేన విగ్రహారాధనస్య నిత్యత్వసిద్ధౌ జ్యోతిష్టోమాదివత్ కామ్యత్వం గర్భస్రావగతమితి తత్ర విశ్రాన్తిమాశ్రయామహే.

కదాచిదనభిసంహితఫలకతయా కేవలం భగవత్కైంకర్యబుద్ధ్యా అనుష్ఠీయమానానాం తేషాం జ్యోతిష్టోమాదీనాం నిత్యతా, ఫలాభిసన్ధిపూర్వకమనుష్ఠానే కామ్యత్వాచ్చ నిత్యకామ్యతా చ స్యాత్; అస్యాస్తు విగ్రహపూజాయా ఆత్మనః స్వరూపసిద్ధాయాః,

దాసభూతాః స్వతస్సర్వే హ్యాత్మానః పరమాత్మనః ।
నాన్యథాలక్షణం తేషాం బన్ధే మోక్షే తథైవ చ ॥
స్వత్వమాత్మని సంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మణి స్థితమ్॥
ఆత్మదాస్యం హరేః స్వామ్యం స్వభావంచ సదా స్మర ॥

ఇతి, దాస్యనిరూపికాయాః కైంకర్యరూపాయా న కదాపి కామ్యత్వమితి దృఢతరం ప్రతిజానీమహే.

అష్టమవిప్రతిపత్తిసమాధానమ్

యచ్చోక్తం, "శ్రుతిగోచరాణాం మర్త్యత్వాదీనాం స్తుతిపరత్వమేవ; నవిగ్రహారాధనపరత్వమ్.,, ఇతి, తత్ర యోఽయం వయంద సబ్రహ్మచారిణోఽధ్యేష్యామహే వ్యాకరణమ్; ప్రత్యాఖ్యామశ్చ స్తుతిప

క్షేప్యాత్.

నను ! "ఉపలభ్యమానే సర్వత్రాపి ముద్రితే పుస్తకే దృశ్యమానాయాం సర్వైరపి పఠ్యమానాయాం సంహితాయామేవ లిఙ్ లోట్ తవ్యప్రత్యయాన్తశబ్దబోధ్యం యత్, తదేవానుష్ఠేయం వైదికం నిత్యం కర్మ.

అహరహస్సన్ధ్యాముపాసీత,
అష్టవర్షం బ్రాహ్మణముపనయీత,

ఇత్యాదివత్ ; తేష్వేవాస్మాకం ప్రామాణ్యమ్ ; నేతరేషు ,, ఇతి చేత్. అహో ! స్వమూలోచ్ఛేదః. అహరహరిత్యాదీనాం విధీనాం నాస్త్యేవసంహితాయామభిధానమితి సన్ధ్యావన్దనాదీనామప్యనుష్ఠేయతా అప్రమాణతా చ స్యాత్. విగ్రహార్చనేతు,

ప్రవః పాన్తమన్ధసో ధియాయతే
మహే శూరాయ విష్ణవే చార్చత

ఇతి లోడన్తేనైవ విధానాత్ ప్రమాణతాఽనుష్ఠేయతా చ భవద్భిరేవాభ్యుపగతా స్యాత్, ఇతి సిద్ధం నస్సమీహితమ్.

అథాపి కిఞ్చిదత్ర పృచ్ఛామః; "అనన్తా వై వేదాః,, ఇతి వేదానామ పారణ్యమ్; ఏకోత్తరశతశాఖో ఋగ్వేదః, షడశీతిశాఖో యజుర్వేదః, సహస్రశాఖస్సామవేదః, పఞ్చదశశాఖోఽథర్వణవేద ఇతి వేదానామనేకశాఖత్వం చ ప్రసిద్ధం. తేషాం సర్వేషామపి సోపనిషదామవిశేషేణ ప్రామాణ్యం సిద్ధం; తథైవ స్మృతీనామపి. ఏవం స్థితే కుతో వేదసంహితామాత్రస్య ప్రామాణ్యం, ఇతరాసాముపనిషదామప్రామాణ్యం, స్మృతీనాం చ అప్రామాణ్యమభిధీయతే? న తత్ర యుక్తిస్సుప్రకాశా భవతి.

వేదోఽఖిలో ధర్మమూలం స్మృతిశీలే చ తద్విదామ్ ।

ఇతి మనునైవ అవిశేషేణ సర్వేషామపి ప్రమాణతా ప్రతిపాదనాత్ ప్రత్యుత,

శ్రుతిస్మృతీతు విప్రాణాం చక్షుషీ ద్వే వినిర్మితే ।
కాణ స్తత్రైకయా హీనో ద్వాభ్యామన్ధః ప్రకీర్తితః ॥
అధీత్య చతురో వేదాన్ సషడఙ్గపదక్రమాన్ ।
స్మృతిహీనా న శోభన్తే చన్ద్రహీనేవ శర్వరీ ॥

ఇతి, బృహస్పతిపరాశరాభ్యామేవాభిహితత్వాత్ శ్రుతీనామివ స్మృతీనామపి ప్రామాణ్యమభ్యుపగన్తవ్యమ్. స్మృతిపరిత్యాగే, శ్రుతీనామేవ ప్రామాణ్యాభావప్రసఙ్గః. అతఏవ,

ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ ।
బిభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదో మామయం ప్రతరిష్యతి ॥

ఇతి, అనభిజ్ఞైః క్రియమాణార్థవిపర్యాసాత్ వేదగుప్తయే భగవదనుగ్రహయోగవిశేషవిదితనిఖిలవేదమన్త్రైర్మన్వాదిభిర్మునిభిః స్మృతయః ప్రణీతాః; తద్వివరణాయ వేదవిభాగవేదిభిర్వ్యాసాదిభిః పురాణాన్యపి ప్రణీతాని. తథాచ, పురుషస్య అనుష్ఠేయాన్ ధర్మాన్ వేదయన్తి వేదాః, స్మారయన్తి స్మృతయః, ప్రరోచయన్తి పురాణాని ఇతి సర్వేషామప్యవిశేషేణ పురుషార్థసాధకధర్మానుష్ఠానప్రయోజకత్వాత్ ప్రమాణతా౽విహతా. కించ వేదేభ్యఏవ సర్వేషామపి సకలధర్మజ్ఞానస్య దుర్లభతాం, అజ్ఞానాన్యథాజ్ఞాన విపరీతజ్ఞానాదిభిః పురుషదోషైర్వేదానామనర్థకరతాం చాశఙ్క్య, బోధాయనాదిభిర్వేదార్థతత్త్వజ్ఞైః "ధర్మజ్ఞసమయః ప్రమాణం వేదాశ్చ", "ఆచారః ప్రథమో ధర్మః", ఇత్యాదిభిశ్శిష్టాచారస్యైవ ప్రథమప్రమాణతా౽భ్యధాయి; ఏవం శ్రుతిస్మృతీతిహాస పురాణ శిష్టాచారాణాం ధర్మప్రవర్తనార్థమేవ ప్రవృత్తానాం, అఖిలజగత్ప్రసిద్ధం ప్రామాణ్యమసమ్మన్యమానానాం వచనే కిం ప్రామాణ్యమితి యమఏవ శాస్తి.

వేదాః ప్రమాణం స్మృతయః ప్రమాణం
ధర్మార్థయుక్తం వచనం ప్రమాణమ్ ।

యస్య ప్రమాణం నభవేత్ ప్రమాణం
కస్తస్యకుర్యాద్వచనం ప్రమాణమ్ ॥

ఇతి. ప్రత్యుత, అత్ర అప్రామాణ్యశఙ్కామఙ్కురయతః ప్రబల తరః ప్రత్యవాయోఽపి ప్రదర్శితః ।

పురాణంమానవోధర్మ స్సాఙ్గోవేదశ్చికిత్సకమ్।
ఆజ్ఞాసిద్ధానిచత్వారి నహన్తవ్యానిహేతుభిః ॥
యస్తానిహేతుభిర్హన్యాత్సోఽన్ధతమసిమజ్జతి।

ఇతి. భగవతాఽపి స్వయమేవోక్తమ్,

శ్రుతిస్మృతీమమైవాజ్ఞా యస్తాముల్లఙ్ఘ్యవర్తతే।
ఆజ్ఞాచ్ఛేదీమమద్రోహీ రౌరవంనరకంవ్రజేత్ ॥

ఇతి. ఇత్థంచశ్రుతిస్మృతిపురాణ శిష్టాచారాణాం ప్రమాణత్వమ ప్రతివచనమఙ్గీకర్తవ్యమితి సిద్ధమ్.

నను! " శ్రుత్యాదీనాం ప్రామాణ్యమభ్యుపగచ్ఛామః ; తథాపి,

శ్రుతిః స్మృతిస్సదాచారః స్వస్యచ ప్రియమాత్మనః।
సమ్యక్ సఙ్కల్పజః కామో ధర్మమూలమిదంస్మృతమ్॥

ఇత్యాదిషు శ్రుతిస్మృతి సదాచారాణాముత్తరోత్తరం ప్రామాణ్య లాఘవాత్ శ్రుత్యుక్త ఏవ ధర్మే స్మృతేః ప్రామాణ్యమ్ ; స్మృత్యనుశిష్ట ఏవ సదాచారస్య ప్రామాణ్యఞ్చాస్తు. నశ్రుత్యనుక్తస్యాపి స్మృత్యుక్తస్యానుష్ఠేయత్వం, నాపిస్మృత్యననుశిష్టస్యాపి సదాచారస్య అనుష్ఠాపకత్వమ్ బలాత్కరణీయమ్ ,, ఇతి చేత్ , మైవమభిధత్స్వమ్;

శ్రుతిస్తువేదోవిజ్ఞేయో ధర్మశాస్త్రంతువైస్మృతిః।

ఇతి శ్రుతిస్మృతీఉభే అపి పృథక్ స్వతన్త్రే ఏవ ప్రమాణతామవలమ్బేతే. తథాచ, శ్రుత్యనుక్తానామపి కేషాఞ్చిత్ ధర్మాణాముపాదేయతా స్యాదేవ. అతఏవ శ్రౌతంస్మార్తంచేతి కర్మణాం విభాగ ఉపపద్య

తే. అన్యథా స్మృతిరజాగళస్తనసహోదర్యేవభవేత్. ఇతిహాసపురాణానితు,

ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదంసముపబృంహయేత్ ॥

ఇతి బృహస్పతి వచనానుసారేణ వేదార్థం విశదీకుర్వన్తి భయానున యాభ్యాం ధర్మాధర్మయోః ప్రవృత్తినివృత్తీజనయన్తి.
సదాచారస్తు ఏతదనురోధ్యేవ ప్రమాణపదవీమధిరోహతి.
తథాహి:—

ధర్మేణాధిగతోయైస్తు వేదస్సపరిబృంహణః ।
తేశిష్టాబ్రాహ్మణాజ్ఞేయాః శ్రుతిప్రత్యక్షహేతవః ॥

ఇతి మనూక్త్యా శ్రుత్యుక్తధర్మాన్ప్రత్యక్షమనుష్ఠానేన ప్రదర్శయన్త ఏవశిష్టాః; తేషామాచారఏవ సదాచారః; తదేతత్ ప్రపఞ్చితం విష్ణుపురాణే—

సాధవఃక్షీణదోషాస్స్యు స్సచ్ఛబ్దస్సాధువాచకః ।
తేషామాచరణంయత్తు సదాచారస్సఉచ్యతే ॥

ఇతి. అత్రస్మృత్యపేక్షయాశ్రుతే ర్బలీయస్త్వన్తు శ్రుతివిరుద్ధాయాః స్మృతేస్త్యాజ్యతాహేతుః. అత్రనియమో గ్రన్థాన్తరే ప్రదర్శితః. "అథ శ్రుత్యాదీనాం బలాబలచిన్తా, అత్రమనుః—

శ్రుతిద్వైధంతుయత్రస్యాత్తత్రధర్మావుభౌస్మృతౌ ।
ఉభావపి హితౌధర్మౌ సమ్యగుక్తౌమనీషిభిః ॥

ఇతి. స్మృత్యోర్ద్వైధేవిధ్యేతువికల్పఏవ. తథా గౌతమః—

తుల్యబలవిరోధే వికల్పః

ఇతి. శ్రుతిస్మృత్యోర్విరోధేస్మృతేర్బాధమాహలౌగాక్షిః—

శ్రుతిస్మృత్యోర్విరోధేతు శ్రుతిరేవబలీయసీ ।
అవిరోధేసదాకార్యం స్మార్తంవైదికవత్సదా ॥

ఇతి. ఏవమాచార్యస్యాఽపి స్మృతివిరోధేబాధఏవ—

శ్రుతి స్మృతివిహితో ధర్మః,
తదలాభే శిష్టాచారః ప్రమాణమ్,

ఇతి వసిష్ఠస్మరణాత్. ఏవం పరిషద్వచనేఽపి ద్రష్టవ్యమ్. తథా చ చతుర్వింశతిమతే—

స్మృతేర్వేదవిరోధేన పరిత్యాగో యథా భవేత్।
తథైవ లౌకికం వాక్యం స్మృతిబాధాత్పరిత్యజేత్॥

ఇతి. ఏవం శ్రుత్యవిరుద్ధస్య స్మార్తధర్మస్య పరిగ్రహాభిధానాత్, శ్రుత్యనుక్తస్యాపి స్మృతివిధానబలాత్ విగ్రహారాధనస్య అవశ్యానుష్ఠేయత్వసంభవే; కిముత శ్రుతివిహితస్య, స్మృత్యనుశిష్టస్య, ఉపనిషదుపబృంహితస్య, ఆచారానుగృహీతస్య, అనిషిద్ధస్య, అకరణే ప్రత్యవాయాపాదకస్య, అనిన్దితస్య, నిరతిశయనిశ్శ్రేయసఫలకస్య, ప్రతిమాయాం పరమపురుషారాధనస్య అవశ్యకర్తవ్యత్వే! ప్రతిష్ఠాప్రకారాదికమపి మూలవేదే ప్రపఞ్చితం ద్రష్టవ్యమ్. ఏవం భగవత్ప్రతిష్ఠాయాం దేవాలయాదివిధానేన విగ్రహారాధనమేవ మన్వాదిభిరుక్తం దేవాలయేషు వ్యాయామాది పరివర్జనం సఙ్గచ్ఛతే. ఏవం చ శ్రుతిస్మృత్యాదివిహితానాం సర్వేషామపి ప్రామాణ్యమవగన్తవ్యమ్.

యదీదానీం భవద్భిస్సంహితామాత్రస్య ప్రామాణ్యాభ్యుపగమేన ఉపనిషదుత్సృజ్యేత; తదా తత్ప్రతిపాద్యం బ్రహ్మాపి న సిధ్యేదితి సర్వమూలోచ్ఛేదప్రసఙ్గః.

అత్రేదం రహస్యమ్—

శ్రుతిం పశ్యన్తి మునయః స్మరన్తి చ తథా స్మృతిమ్।

ఇతి మన్వాదిమునీనాం శ్రుత్యర్థానుసన్ధానేనైవ స్మృతిప్రణయనాత్ శ్రుత్యర్థానువాదరూపా ఏవ స్మృతయః; తత్ర, కుత్రచిద్వైదికవిధివాక్యార్థానువాదః, కుత్రచిదక్షరార్థవిశదీకారః, కుత్రచిత్తాత్పర్యప్రపఞ్చనం చ స్పష్టీక్రియత ఇతి గృహాణ. యత్రైవాన్యత్ర వ్యాకరణా

దిశాస్త్రేషు వార్తికన్యాయ పరిభాషాణాం సర్వేషామపి పృథగ్విధిరూపతయా భాసమానత్వేఽపి పాణిన్యాదిసూత్రాశయతాత్పర్యాదినిగ్గళితత్వ మవసీయతే; తత్రైవసర్వేషామపిధర్మప్రమాణానాం వేదమూలకత్వమవధారయ. తస్మైవాచార్యాః వేదశాఖానాం కాసాంచిన్నష్టత్వాత్ కాసాంచిత్ఖిలత్వాత్ దురవగాహత్వాచ్చ, స్మృతిశిష్టాచారోపలబ్ధానాం ధర్మాణామపి శ్రేయోహేతుత్వం విస్రమ్భమాణా అనుతిష్ఠన్తి.

ఇత్థంచ శ్రుతిస్మృతిపురాణాదిషు స్పష్టతయా “ అర్చత, భజామహే, ధ్యాయతి, అర్చయేత్, పూజయేత్, ధ్యాయేత్, స్తుయాత్ ,, ఇతి విధీయమానానామర్చనభజనధ్యానరూపాణాం భగవదారాధనానాం, పురుషస్య కాయికవాచికమానసికకర్మరూపతయా, తత్ర కీదృశమర్చనమ్? కింరూపం భజనమ్? కిమాకారకం ధ్యానంచ? ఇతి విచికిత్సాయాం జాతాయాం, తత్ర అర్చనంనామ “ అర్చ - పూజాయామ్ ,, ఇతిధాతోః “ అర్చయేద్గన్ధమాల్యాద్యైః,, ఇత్యాదిస్మృతిభిశ్చ గన్ధపుష్ప ధూప దీప నైవేద్యాదీనాం స్వాభీష్టానాం స్వోపభోగయోగ్యానాముపచారాణాం యథాసమ్భవమీశ్వరే సమర్పణమ్. భజనంనామ - తదీయకల్యాణగుణప్రతిపాదకానాం శ్రుత్యాదీనాం పఠనమ్. ధ్యానంతు—

యదా మనః స్వం విరజం ధ్యానేన సుసమాహితమ్।
కాన్తాం భగవతో ధ్యాయేత్ స్వనాసాగ్రావలోకనః॥
ప్రసన్నవదనామ్భోజం పద్మపత్రారుణేక్షణమ్।
నీలోత్పలదళశ్యామం శఙ్ఖచక్రగదాధరమ్॥
లసత్పఙ్కజకిఞ్జల్క-పీతకౌశేయవాససమ్।
శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభాముక్తకన్ధరమ్॥
మత్తద్విరేఫకలయా పరీతం వనమాలయా।

శరార్ఙ్గహారవలయ కిరీటాఙ్గదనూపురమ్॥
కాఞ్చీగుణోల్లసచ్ఛ్రోణిం హృదయామ్భోజవిష్టరమ్।
దర్శనీయతమం శాన్తం మనోనయనవర్ధనమ్॥
అపీచ్యదర్శనం శశ్వత్సర్వలోకనమస్కృతమ్।
సన్తం వయసి కైశోరే భృత్యానుగ్రహకాతరమ్॥
కీర్తన్యతీర్థయశసం పుణ్యశ్లోక యశస్కరమ్।
ధ్యాయేద్దేవం సమగ్రాఙ్గం యావన్న చ్యవతే మనః॥

ఇత్యాదిప్రమాణానుసారేణ భగవతశ్శుభాశ్రయస్య శఙ్ఖచక్రగదాశాఙ్గ శ్రీవత్సకౌస్తుభకిరీటకేయూర ముక్తాసరకాఞ్చీనూపురవనమాలాదిభూషణభూషితస్య దివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్య ఆపాదమస్తకమనుసన్ధానమిత్యవగమ్యతే. ఏతచ్చ శాన్తనవం ప్రతి యుధిష్ఠిరప్రశ్నే తదుత్తరే చ స్పష్టం జ్ఞాయతే. యుధిష్ఠిరః—

కిమేకం దైవతం లోకే కిం వాప్యేకం పరాయణమ్।
స్తువన్తః కం కమర్చన్తః ప్రాప్నుయుర్మానవాశ్శుభమ్॥

ఇతి. భీష్మః—

జగత్ప్రభుం దేవదేవమనన్తం పురుషోత్తమమ్।
స్తువన్నామసహస్రేణ పురుషస్సతతోత్థితః॥
తమేవ చార్చయన్నిత్యం భక్త్యా పురుషమవ్యయమ్।
ధ్యాయంస్తువన్నమస్యంశ్చ యజమానస్తమేవ చ॥

ఇతి. అత్ర అర్చయన్ ధ్యాయన్ స్తువన్ నమస్యన్ యజమానశ్చేతి, అర్చనధ్యానస్తవననమనయజనాదిషు అర్చనం తన్నామోచ్చారణపురస్సరం తత్పాదయోస్తులస్యాదిసమర్పణమేవ. అనేన "అర్చనం స్తుతిరేవ" ఇతి యదుక్తమ్, తదపాస్తమ్.

నచాత్ర "జ్ఞానానన్దరూపస్య నిరాకారస్య నిత్యతృప్తస్య పరబ్రహ్మణః కరచరణాద్యవయవకల్పనం గన్ధపుష్పాదినివేదనం చ సుతరాం

మనుపపన్నమప్రమాణసిద్ధంచ ,, ఇత్యాశఙ్కనీయమ్;

యఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే,
హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వఏవ సువర్ణః;
తస్య యథా కప్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ.

సహస్రశీర్షా పురుషః
సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్

ఇత్యాదిభిః,

కేచిత్ స్వదేహాన్తర్హృదయావకాశే
ప్రాదేశమాత్రం పురుషం వసన్తమ్ ।
చతుర్భుజం కఞ్జరథాఙ్గశఙ్ఖ
గదాధరం ధారణయా స్మరన్తి ॥

ఇత్యాదిభిశ్చ ప్రమాణైస్సిద్ధం భగవతస్సావయవత్వమవతారభేదేనాప్యుపపద్యత ఏవ. తథైవ:—

సత్యాయ హవ్యం ఘృతవద్విధేమ ।

ఇతి శ్రుతివచనచోదితస్య సఘృతహవిర్నివేదనస్య,

రసాన్ భక్తస్య జిహ్వాయామశ్నామి కమలోద్భవ ।

ఇత్యాదిభిః స్వయమఙ్గీకారాభిధానాత్, నివేదనాదికమపి సప్రమాణముపపన్నం చేతి సమ్యగవధార్యతామ్. జ్ఞానానన్దరూపతా వ్యాప్తిస్తు భగవతః స్వరూపనిరూపణావసరేఽన్యత్ర విస్తరః. వస్తుతస్తు, భగవన్నిర్మితానాం ప్రాపఞ్చికానాం వస్తూనాం స్వోపభోగార్థమేవ పరికల్పనస్య,

తేభ్యస్సుఖం భుఙ్క్తే సర్వేషామేవ చాన్తర్యాత్మకారణాత్ ।

ఇత్యాదిభిర్భగవతైవ నిర్దిష్టతయా, గీతా,

యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్ ।
యత్తపస్యసి కౌన్తేయ తత్కురుష్వ మదర్పణమ్ ॥

ఇతి సర్వేషామపి చేతనభోగ్యానాం వస్తూనామాత్మన్యేవ సమర్పణ

ప్యాజ్ఞాతతయా చ, పురుషః స్వయం యదా యద్యదభిమన్యమానస్స న్నుపభోక్తుమీహతే; తదా తస్య తస్య వస్తున స్తత్తత్స్వరూపానుగుణమ్, ఈశ్వరే సమర్పయితుమాత్మన ఇవ తస్యాపి తత్తద్వస్తూపభోగసాధనీభూతకరచరణాద్యవయవసముదాయమపేక్షతే. తదా, తదుచితావయవసన్నివేశస్య ఆత్మసులభస్య, తత్ప్రతిమామన్తరామప్రాప్తతయా యథాస్వరుచి తదనుగుణప్రతిమాకల్పనం తస్య లౌకికయాపి యుక్త్యా సంగచ్ఛతే. ఏవం కల్పితాయాం ప్రతిమాయాం మన్త్రైః ప్రతిష్ఠాపితస్య భగవతో భక్తానుగ్రహేణ సన్నిధానమ్, తత్ర యథాయథం స్వభోగ్యానాం వస్తూనాముపయోగః; తేన చ భగవతః ప్రీతిః; తతశ్చ, ధర్మార్థకామమోక్షరూపచతుర్విధ పురుషార్థలాభశ్చ సర్వశాస్త్రసిద్ధో లోకానుభవావగతశ్చ. తథాహి—భగవతా స్వయమేవోక్తమ్:—

పరో వ్యూహాశ్చ విభవో నియన్తా సర్వదేహినామ్।
అర్చావతారశ్చ తథా దయాళుః పురుషాకృతిః ॥
ఇత్యేవం పఞ్చధా ప్రాహుర్మాం వేదాన్తవిదో జనాః।

ఇతి. పరః - పరబ్రహ్మ, వ్యూహః - సంకర్షణాదిః, విభవః - రామకృష్ణాదిః, అన్తర్యామీ - సర్వచేతనాధిష్ఠాతా, అర్చావతారః - ప్రతిమారూపః, "అర్చా పూజా ప్రతిమయోః" ఇతి నైఘణ్టుకాశ్చ. తతశ్చ స్వయమేవ,

ప్రజానామనుకమ్పార్థం పునరర్చాత్మనా భువి।
ద్వీపవర్షసహస్రేషు తీర్థేష్వాయతనేషు చ ॥
మనుష్యాశ్చ మనుష్యాణాం గ్రామే గ్రామే గృహే గృహే।
పుంసి పుంసి భవిష్యామి దారులోహశిలామయః॥

ఇతి చోక్త్వా,

పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి।
తదహం భక్త్యుపహృతమశ్నామి ప్రయతాత్మనః ॥

ఇతి చ, తత్ర తత్ర సన్నిహితస్య స్వస్య తత్కృతోపచారస్వీకారం

చాహ. ఏతదనురుధ్యైవ స్మృతయః ప్రతిమాప్రతిష్ఠాపనప్రకారం ప్రతిపాదయామాసుః. తథాహి — వాసిష్ఠే —

శాస్త్రయుక్తేనవిధినా కుర్యాత్సంస్థాపనం హరేః ।
దేవస్యప్రతిమాంపశ్చాత్ స్నాపయేన్మన్త్రవారిణా ॥
ఏవం ప్రతిష్ఠాం కుర్వీత విష్ణోరర్చా విధానతః ।

ఇతి. మూలవేదే —

మన్త్రైర్యథోక్తైరారాధ్య సూక్తేన పురుషేణవా ।
అథవాద్వాదశార్ణాద్యైర్మన్త్రైర్బిమ్బముఖేహరిమ్ ॥
ప్రపద్యతేపరంశ్రేయోనిష్కామోయదిపూజకః ।
కామనాయాంతుకామ్యాని ఫలాని ప్రతిపద్యతే ॥

ఇతి చ. అత్ర అభిసన్ధిభేదేనఫలంచప్రతిపాదితమ్. ఏవంవిష్ణుధర్మే చ —

సురూపాంప్రతిమాంవిష్ణోఃప్రసన్నవదనేక్షణామ్ ।
కృత్వాఽఽత్మనః ప్రీతికరీం సువర్ణరజతాదిభిః ॥
తామర్చయేత్తాంప్రణమేత్తాంయజేత్తాంవిచిన్తయేత్ ।
విశత్యపాస్తదోషస్తు తామేవ బ్రహ్మరూపిణీమ్ ॥

అత్రేదమవధేయమ్ — ప్రాయశః పురుషస్య ప్రాకృతానీన్ద్రియాణి ప్రాపఞ్చికేషు స్రక్చన్దనాదివిషయేష్వేవ పర్యటన్తి,

ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్తి ప్రసభం మనః ॥

ఇతి, మనోఽపి బలాత్స్వసమ్బన్ధమానయన్తి; గీతైవ,

ఇన్ద్రియాణాం హి చరతాం యన్మనోఽనువిధీయతే ॥

ఇతి, మనోఽపి తాన్యేవ విషయాననుకర్షన్తీన్ద్రియాణ్యనుసరతి, ఇదమఖిలజనానుభవగోచరమ్. అత ఏవ [illegible] జైనః.

చఞ్చలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాథి బలవత్తరమ్ ।
తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే వాయోరివ సుదుష్కరమ్॥

ఇతి. ఏవం ప్రాకృతఫల్గురసాస్వాదపరవశానామిన్ద్రియాణాం తతో నివృత్తిరుత్కృష్టవిషయరసానుభవేనైవ భవేదితి, ఇదమపి తత్రైవ గీతాయామభిహితమ్—

విషయా వినివర్తన్తే నిరాహారస్య దేహినః ।
రసవర్జం రసోప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే ॥

ఇతి. అత్రాపి, భోగానిత్యత్వప్రయుక్తవైరస్యజనితవిషయవైరాగ్యమాశ్రయతః సమాధిమారూఢస్య యోగినః పరం బ్రహ్మ అఖణ్డైకరసమానన్దమయమనుభవత ఏవ ప్రాకృతవిషయాభిలాషనివృత్తిస్స్యాదితి అభిధీయతే. ఏవం సాంసారికేషు విషయేష్వవిశేషతః ప్రవృత్తానాం

నహి కశ్చిత్ క్షణమపి జాతు తిష్ఠత్యకర్మకృత్ ।
కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజైర్గుణైః ॥

ఇతి ప్రకృత్యనుగుణం తత్ర తత్ర చేష్టమానానాం తత్రైవ నిరన్తరనిలీనహృదయానాం పురుషాణామ్, తత్తద్విషయేభ్యో వ్యావృత్తిః, తత్తత్సదృశవిషయాన్తరలాభమన్తరా న సంగచ్ఛతే; యథా చ, బాలానామభిలషితవస్తుగ్రాహిణాం తత్తదభినివేశః ప్రాయశః పిత్రాదిభిస్తదితరపదార్థప్రదానేనైవ నివార్యతే. తస్మాదేవ అస్మాకమపి అర్చారూపస్య అఖిలేన్ద్రియాహ్లాదకస్య అభఙ్గురస్య భగవతో దివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్య నిరన్తరదర్శనపూజనాదిభిరేవ నశ్వరవిషయనివృత్తిర్నిష్పద్యతే. ఏవమిన్ద్రియాణాం దురన్తవిషయనివృత్త్యర్థమేవోపదిష్టాన్యాస్తతమాన్యాస్పదాన్యర్చారూపే భగవతి, ప్రపన్నకులశేఖరేణ రాజ్ఞా కులశేఖరేణః—

జిహ్వే కీర్తయ కేశవం మురరిపుం చేతో భజ శ్రీధరం
పాణిద్వన్ద్వసమర్చయాచ్యుతకథాం శ్రోత్రద్వయ త్వం శృణు॥

కృష్ణం లోకయ లోచనద్వయ హరేర్గచ్ఛాంఘ్రియుగ్మాలయం
జిఘ్ర ఘ్రాణముకున్దపాదతులసీం మూర్ధన్నమాధోక్షజమ్ ॥

ఇతి. ఉపపద్యతే చైతత్. తథాహి:—లోకే స్రక్చన్దనవనితాదయో విషయాః పరిణామినోఽనుభూయమానాః పురుషస్యైకదాచిత్స్వపరిణామవిశేషేణ, కదాచిత్తత్తదవస్థాభేదేన, దేశకాలాదిభేదేన చ, రాగద్వేషౌ జనయన్తి. తత్ర, దేశకాలావస్థాదిభేదానామపి విషయపరిణామ ఏవ హేతురిత్యన్యత్ర విస్తరః. ఏవం ప్రతిక్షణపరిణామిద్రవ్యేష్వపి సక్తిస్తస్య కథమవిక్షేపః? కుతస్సమాధిః? కుతో వా భగవత్యేకాగ్రతా? అతఏవ చిరాయపరిణామినోఽపి యావత్పురుషాయుషభావినః సర్వేన్ద్రియసుఖదాయినో దారులోహశిలామయస్య ప్రతిపురుషం పరవశస్య పరమసౌలభ్యం ప్రకటయతోఽర్చారూపస్య భగవతో దివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్య నిరన్తరదర్శనపూజనాదిభిర్నిరర్గళం స్వాభిలషితం సంపాదయన్నివృత్తేతరవిషయవ్యాసఙ్గః పురుషస్స్వయమస్పృష్టరాగద్వేషశఙ్కాతఙ్కమనవరతమానన్దమేవానుభవన్ తమేవ పరమం ప్రియం భావయన్ తమేవానుధ్యాయన్ తదేవ పరం బ్రహ్మ ప్రవిశతీత్యయమేవ సర్వసులభో మార్గో నిశ్శ్రేయసాయ నేదీయానితి నిశ్శఙ్కం నిశ్చీయతామ్.

నచ, అత్ర ప్రతిమాయాం ప్రీతిరాహార్యారోపవిషయః కథం తత్త్వజ్ఞస్య సముదేతి? కథం వాఽభిజ్ఞః బాలఇవ సాలభఞ్జికాయాం తత్ర స్వాభిలషితం సంపాదయితుమీహతే? ఇతి శఙ్కనీయమ్;

నాస్తి దుఃఖాత్మకం కించిత్ నచకించిత్సుఖాత్మకమ్॥
వస్త్వేకమేవ దుఃఖాయ సుఖాయేర్ష్యాగమాయ చ॥
తదేవ ప్రీతయే భూత్వా పునర్దుఃఖాయ జాయతే ॥

ఇతి సర్వం వస్తు సఙ్కల్పాత్మకమేవ విమృశతస్తత్త్వవివేచనచతురస్యాసారభావినః,

స్రక్చన్దనవనితాదీన్విషయాన్సుఖదాన్మత్వాత్రవిహరసే।
గన్ధఫలీసదృశా నను తేఽమీభోగానన్తరదుఃఖకృతః ॥
చేతోభృఙ్గభ్రమసివృథాభవమరుభూమౌవిరసాయాం।
భజ భజ లక్ష్మీనరసింహానఘపదసరసిజమకరన్దమ్ ॥

ఇతి, నీరసేషు ప్రాకృతేషువిషయేషుప్రీతిరనాహార్యైవ. ప్రత్యుత, ప్రతిమాయాం పరమపురుష మానన్దఘనమనుభవతస్తదర్చనాదిభిః ప్రీతిరనాహార్యైవజాయతే, ఇతి స్వరూపాభిజ్ఞేన స్వయమేవజ్ఞాయతే. బాలానామపిలీలాసాధనేషు సాలభఞ్జికాదిష్వభిసంహితవస్తుస్వరూపవిషయిణీప్రీతిరనాహార్యైవ. అపిత్వయాన్ భేదః— బాలాఃవికల్పరహితాః వస్తుస్వరూపమాత్రైర్యథాబోధితమభిజానన్తస్తత్తద్వస్తువిషయకంప్రీత్యాదికంవాస్తవమేవానుభవన్తి. వృద్ధాఅపి వస్తుస్వరూపాభిజ్ఞాః తత్త్వవివేచనచతురాః తత్తద్వస్తుస్వరూపానుగుణమానన్దాదికం స్వాభావికమేవాధిగచ్ఛన్తి. మాధ్యమికస్త్వల్పజ్ఞఃసర్వత్రవికల్పనాకుశలః తత్త్వావధారణాసమర్థః విషయమోహకలుషితోబమ్భ్రమీతి. అతఏవఖల్వభిజ్ఞా బ్రహ్మవేదినో బాలోన్మత్తాదిభిః లోకవిలక్షణైరేవోపమీయన్తే. ఉక్తంచైతదభిజ్ఞైః—

అజ్ఞస్సుఖమారాధ్యస్సుఖతరమారాధ్యతేవిశేషజ్ఞః।
జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధం బ్రహ్మాపి నరం నరఞ్జయతి ॥

ఇతి.

అపిచాత్ర, పరిణామినామివవిషయాణాంప్రతిమాయాఅపి కదాచిద్వినాశాదిసంభవాత్ మోహహేతుతయా బ్రహ్మజ్ఞానవిరోధిత్వం మాశఙ్కిష్ఠాః. తత్రాప్యర్చావతారపూజనాదిష్వప్రవృత్త పురుషాపేక్షయా తత్ప్రవృత్తఏవశ్రేయానితి విదాఙ్కరోతుభవాన్; యతః, పురుషస్యపూర్వానుభూతానేవ విషయాన్పరిభ్రష్టాన్ ఆహ్లాదరూపమనుచిన్తయతోభావనాబలాత్తఏవ పునరనుభూయమానా

ఇవ పురస్స్ఫురన్తి; ఏతచ్చాస్మాకమేవ విషయవ్యాపృతానాం కదాచిద్బలాద్ధ్యానారోహణాయ నిమీలితనయనానామనుభవేనైవ స్పష్టీక్రియతే. తథాస్వప్నాస్వాదయోరప్యనుభూతా ఏవ విషయాః అనాసజ్యమానా అపి అనపేక్ష్యమాణా అప్యనుభవపదవీమధిరోహన్తీతి సర్వజనవిదితమేతత్. ఏవం నివృత్తా అపి తే మానసికానుభవేనైవ మహాన్తం దోషమాపాదయన్తి. తదుక్తమ్.

ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే ।
సఙ్గాత్సంజాయతే కామః కామాత్క్రోధోఽభిజాయతే ॥
క్రోధాద్భవతి సంమోహః సంమోహాత్ స్మృతివిభ్రమః ।
స్మృతిభ్రంశాద్బుద్ధినాశః బుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతి ॥

ఇతి. ప్రతిమాపూజనాది ప్రవృత్తస్యతు నిరన్తరం తామేవ బ్రహ్మరూపిణీమనుధ్యాయతః తదేవ భగవతస్స్వరూపం పరిస్ఫురదపాస్యన్యమస్తమపి దోషమారోపయతి స్వసారూప్యమితి వ్యక్తముక్తమేవ.

క్షిపత్యపాస్తదోషస్తు తామేవబ్రహ్మరూపిణీమ్॥

ఇతి.

తస్మాత్ పణ్డితపామరసాధారణ్యేన సర్వస్యాపి ప్రపఞ్చస్య, జ్ఞానానన్దమయస్య అఖిలహేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణైకతానస్య భగవతో నిరన్తరధ్యానేన తత్ప్రతిమాపూజనేన తదీయదివ్యమఙ్గళవిగ్రహదర్శనేన తదీయగుణానుభవేన తన్నామసంకీర్తనేనచ నివృత్తేతరవిషయవ్యాసఙ్గం నిరన్తరమపి తదీయకైఙ్కర్యమాచరతః తత్రైవ పర్యవసితనిఖిలేన్ద్రియవ్యాపారస్య,

మన్మనాభవమద్భక్తో మద్యాజీమాంనమస్కురు॥

ఇత్యాది భగవదుక్త్యనుసారేణ,

యాయావృత్తిర్మనసిమమసాజాయతాంసంస్మృతిస్తే
యోయోజల్పస్సభవతువిభో నామ సఙ్కీర్తనంతే॥

యాయా చేష్టా వపుషి భగవన్ సా భవేద్వన్దనం తే ।
సర్వం భూయాద్వరవరమునే సమ్యగారాధనం తే ॥

ఇతి సర్వం తద్విషయకమేవాధ్యవస్యతః తద్విశ్లేషకాతరస్య తద్భక్తిభరితస్య తదేకశరణస్యైవ ముక్తిర్నిరపాయా సిధ్యతీతి సర్వశాస్త్రఘణ్టాపథః.

అతఏవ సర్వదేశ సర్వకాల సర్వావస్థోచితాశేషశేషతైకరతిరూపనిత్యకైఙ్కర్యం ప్రార్థయతే భగవాన్ భాష్యకారః. ఆచార్యా అపి తదేవానురుధ్య ఆచార్యమేవానుదినమనుసందధతే—

శ్రీరఙ్గమఙ్గళమణిం కరుణానివాసమ్
శ్రీవేఙ్కటాద్రిశిఖరాలయకాలమేఘమ్ ॥
శ్రీహస్తిశైలశిఖరోజ్జ్వలపారిజాతమ్
శ్రీశం నమామి శిరసా యదుశైలదీపమ్ ॥

ఇతి.

అత్రాపి కేచన భగవత్యేకాగ్రితాం మనసః సంపాదయన్తో విషయాన్తరనివృత్త్యర్థమేకమేవార్చారూపమాత్మనోఽభిమతమర్చనభజనాదిభిరుపాసీనాః ప్రాపుః పరమపురుషార్థమ్. తథైవ నిధ్యాయన్ నిరన్తరం శ్రీరఙ్గనాథం తత్రైవ ముక్తిం గతో మునివాహనో నామ మహాయోగీ ప్రతిదినమనుధ్యాయతేఽస్మాభిః—

ఆపాదచూడమనుభూయ హరిం శయానమ్ ।
మధ్యే కవేరదుహితుర్ముదితాన్తరాత్మా ॥
అద్రష్టృతాం నయనయోర్విషయాన్తరాణాం
యో నిశ్చికాయ మనవై మునివాహనం తమ్ ॥

ఇతి. ఏవమర్చావతారస్య ప్రామాణ్యఫలాదీన్యన్యతోఽపి ద్రష్టవ్యాని. నను,

నకాష్ఠే విద్యతే దేవో నపాషాణే నమృణ్మయే ।
భావే హి విద్యతే దేవస్తస్మాద్భావో హి కారణమ్ ॥

ఇతి. "కాష్ఠాదిప్రతిమాసు భగవతః స్థిత్యభావః, భావ ఏవ స్థితిశ్చాభిధీయత ఇతి కథమిదముపపద్యతే? " ఇతి చేత్; మైవం భాణీః. భగవత్పూజాపరస్య పురుషస్య భావశోధనార్థమభిహితమిదమ్. భావశుద్ధివిహీనస్య సర్వతోఽపీశ్వరో న స్యాదేవ; కిముత కాష్ఠాదిషు, ప్రతిమాయామ్? అత ఏవ ప్రతిష్ఠితాయాం ప్రతిమాయాం కదాచిదప్యన్యథాజ్ఞానే దోషః ప్రకాశితః:—

అర్చ్యే విష్ణౌ శిలాధీర్గురుషు నరమతిర్వైష్ణవే జాతిబుద్ధి
ర్విష్ణోర్వా వైష్ణవానాం కలిమలమథనే పాదతీర్థేఽమ్బుబుద్ధిః ।
సిద్ధే తన్నామమన్త్రే సకలకలుషహే శబ్దసామాన్యబుద్ధిః
శ్రీశే సర్వేశ్వరే తదితరసమధీర్యస్య వా నారకీ సః ॥

ఇతి.

ఏవం శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణశిష్టాచారాద్యఖిలప్రమాణసిద్ధస్య అఖిలజనానామత్యన్తహితస్య అర్చాపూజనస్య శ్రుతావపఠ్యమానాయాం సంహితాయాం లిఙ్లోట్ తవ్యప్రత్యయాన్తపదబోధ్యత్వమాత్రమేవాన్విష్యతామాశయః కీదృశో వా? న జానీమహే. మాస్త్వవ వేదశబ్దమస్య ప్రమాణమ్; కా నో హానిస్తావతా?

అత్ర కించిత్ పృచ్ఛామః; కిమత్ర యుష్మాభిరభిధిత్సితమ్? అఖిలప్రమాణగోచరస్య నిరతిశయనిశ్శ్రేయససులభసాధనస్య ప్రతిమాపూజనస్యానభిధానాత్ అఖిలధర్మోపదేశబద్ధదీక్షస్య వేదస్యైవాప్రామాణ్యమ్? ఉత విగ్రహారాధనస్య అననుష్ఠేయతా? నాద్యమ్, తత్ర అర్చనవిధానాత్; అన్యథాపరస్య అవశిష్టనార్థస్యానాసాచ్ఛదనేవ, యుష్మాభిరేవ, వివాదవిషయప్రతిమాపూజనస్య సర్వాపత్ప్రాప్తత్వాఙ్గీకారేణ అస్మదభిమతస్యైవ సాధితత్వాత్. న ద్వితీయమ్; ప్రమాణాన్తరసి

ర్థత్వాత్, భవదుక్తనిత్యత్వరూపకారణాన్తరసిద్ధేశ్చ. ఏతదర్థమియాం(న్) ప్రయాసోఽపి భవతాం నిరర్థకః. వేదేఽస్యస్థితితదభావౌ, స్వయం పుస్తకావలోకనేనవా, వైదికజనముఖాచ్ఛ్రవణేనవా జ్ఞాతుంశక్యేతామ్.

అథవా, వయమాలోచయామస్తదాశయమ్, అస్మదాత్మైవాభ్యవగమనపరాజయాయామహఇతి; నైతదపిసిధ్యతి; యద్యుపలభ్యేత, వదేయుః; అన్యథా, నాస్తీత్యేవబ్రూయుః; నహినారికేళతరౌ త్రిశీఫలం నాస్తీతి విజ్ఞాయ, అస్తివేతిప్రష్టుః, నాస్తీత్యేతదుత్తరమభిదధానస్యపరాజయో దృష్టః; అతస్తేషామాశయః, అర్చాపూజనస్య, నవైదికతానిత్యతా అతఏవనానుష్ఠేయతా, ఇత్యేవ. తస్మాత్తాదృశసంశయోచ్ఛేదాయలిఖితా ఇయంవిషయావతరణికా ప్రతిమాపూజనస్య వైదికతాం నిత్యతాం నిరతిశయనిశ్శ్రేయససమ్పాదకతాంచ ప్రకాశ్య, ఇతఃపరంవా సర్వేషామపి సులభేఽస్మిన్ శ్రేయస్సమ్పాదనమార్గే ప్రయత్నముపదిశత్వితి భగవన్తం ప్రార్థయామహే.

జయతు జయతు మేఘశ్యామలో రామచన్ద్రో
జయతుజయతు ధీమాంశ్చామరాజేన్ద్రభూపః।
జయతు జయతు నిత్యం నీతిమార్గో నృపాణాం
జయతుజయతుభూయోధర్మసేతుఃప్రజానామ్॥

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

